

Raadsvoorstel

Reg.nr. : 8257032

B&W verg. :

Commissie : Omgeving

Onderwerp: Opstelling visie energielandschap en tweede fase verkenning Rosmalense polder.

Cie_verg. :

Raadsverg. :

1) Status

Op grond van uw bevoegdheid kaders voor beleid op hoofdlijnen te stellen, bieden wij u ter vaststelling deze nota over Opstelling visie energielandschap en tweede fase verkenning Rosmalense polder aan

2) Samenvatting

Dit raadsvoorstel betreft visievorming en verkenning in het buitengebied van 's-Hertogenbosch rond de productie van duurzame energie. Dit kan een ingrijpende ontwikkeling in gang zetten. Het college wenst samen met omwonenden en met belanghebbende organisaties vanaf het prille begin van gemeentelijke visievorming aan de slag te gaan om ideeën voor duurzame energie concreet vorm te geven. Samen ook met de gemeente Oss en met de provincie Noord-Brabant. Elkaars ideeën versterken, ieders aanpak effectiever maken. # Samen.

Het college wil daarnaast de uitdaging aangaan om het hoe van duurzame energieproductie te onderzoeken en tegelijkertijd na te gaan hoe meer duurzaamheidswinst is te behalen door thema's te koppelen. Gaat duurzame energie samen met natuurontwikkeling, kunnen we de agrarische sector een stap verder helpen in een duurzame richting door een verbinding te leggen met duurzame energieproductie? # Duurzaam.

Het college legt de lat hoog. De introductie van duurzame energieproductie koppelen aan de aanpak van andere thema's en daarvoor een gebiedsdekkend en gemeentegrens overschrijdend ontwikkelingsperspectief opstellen. Dit is integraal denken en doen; dit is toonzettend in Nederland. # Vernieuwend.

2.1 Visie energielandschap

In dit voorstel geven we aan hoe we op een participatieve wijze een visie energielandschap gaan aanpakken.

. Deze visie geeft aan wat in het buitengebied kansen zijn voor windturbines en zonneparken en wat de randvoorwaarden daaraan zijn. Bij de opstelling van de visie wordt ook de omgang met concrete initiatieven onderzocht. Zo kan zo snel over de initiatieven worden besloten als de visie gereed is. Het raadsvoorstel tot vaststelling van de visie is voorzien medio 2019.

2.2 Verkenning windmolens en zonneparken Rosmalense, Geffense en Lithse polder

Gemeentelijke regie over initiatieven voor duurzame energie in de polder vergt een diepere verkenning. Deze verkenning geeft ook kansen aan voor andere ontwikkelingen in samenhang met duurzame energieproductie. Deze aanpak is innovatief en koppelt duurzame energie aan verhoogde gebiedskwaliteit en maatschappelijke meerwaarde.

De verkenning schetst drie ontwikkelperspectieven. Een integraal beeld voor de polder waarin de agenda, ambities en maatschappelijke meerwaarde zijn uitgewerkt voor duurzame energie, landbouw,

water, natuur en recreatie. Ter referentie worden twee alternatieve perspectieven gepresenteerd; uitsluitend duurzame energie, en een perspectief waarin de huidige situatie wordt gecontinueerd.

De ontwikkelperspectieven worden medio 2019 aan de raad voorgelegd. Afhankelijk van de keuze van de raad start vervolgens in 2019 een planvormingsproces, waarin in 2 a 3 jaar wettelijk vereiste studies worden uitgevoerd. Pas hierna is een besluit tot daadwerkelijke plaatsing van windturbines aan de orde. Indien de raad daartoe besluit start de verkenning in de 2^e helft van 2018

In het dagelijkse spraakgebruik wordt het poldergebied ook vaak aangeduid als Nulandse polder'.

2.3 Voortgang

Het nieuwe college heeft dit voorjaar ter voorbereiding op visie en verkenning diverse gesprekken gevoerd om beter inzicht te krijgen in meningen van belanghebbenden. Daarnaast is de raad over de geplande stappen geïnformeerd met een collegebrief.

3) Voorstel:

Het college van burgemeester en wethouders stelt de gemeenteraad voor het volgende te besluiten:

1. Dat de Rosmalense polder een gebied is waar in beginsel ruimte is voor een grootschalige plaatsing van windmolens en zonnepanelen vaststelt, en dat de polder daarmee een belangrijke plaats in kan nemen bij het realiseren van de doelstelling 'Klimaatneutraal in 2050'.
2. Tot het uitvoeren van de tweede fase van de verkenning (tweede helft 2018) om de ontwikkelingsmogelijkheden in het poldergebied nader te verkennen waarbij aandacht wordt geschonken aan:
  - De mogelijkheden om windturbines en zonneparken te plaatsen;
  - De mogelijkheden om gelijktijdig kwaliteitsverbeteringen binnen de agrarische sector, natuur en recreatie, landschap en ruimtelijke kwaliteit te bereiken die passen bij een duurzame toekomst.
3. In te stemmen met een open en participatieve werkwijze in de verkenning rond het poldergebied en de opstelling van de *visie energielandschap* voor heel het buitengebied van 's-Hertogenbosch, waarin bewoners en andere stakeholders vanaf het eerste moment nauw worden betrokken bij de uitwerking van de visie en verkenning.

Steller : Duenk
Tel. : 6155677
E-mail : f.duenk@s-hertogenbosch.nl

4) Aanleiding

Eerdere raadsbesluiten met betrekking tot klimaat en energietransitie / uitgangssituatie

De raad heeft in 2008 de doelstelling 's-Hertogenbosch Klimaatneutraal in 2050 vastgesteld.

Om uitvoering aan deze doelstelling te geven heeft de raad op 30 jan 2017 het (tweede) Energietransitie- programma 2016 – 2020 vastgesteld. Daarvoor was al een programma vastgesteld voor de periode 2008 – 2015.

Eén van de actiepunten in het energietransitieprogramma is het ontwikkelen van een ruimtelijke visie 'energielandschap voor het buitengebied'¹. Hierbij ligt de focus op windmolens en zonneparken. Hieraan is toegevoegd dat de gemeente windenergie-plannen baseert op initiatieven van bedrijven en inwoners.

Als uitvloeisel van het in 2018 te sluiten klimaatakkoord zullen de regio's in overleg met het Rijk Regionale Energie- en klimaatstrategieën opstellen. Hierin worden niet-vrijblijvend taakstellingen opgenomen voor de regionale hoeveelheid te produceren duurzame energie. De opgave voor de productie van duurzame energie is aanzienlijk.

Met de visie energielandschap wil de gemeente de regie voeren over de plaatsing van windturbines en zonneparken en daarbij inspelen op de kansen die bedrijven en inwoners zien. Deze regie is wenselijk omdat meer en meer initiatiefnemers zich bij de gemeente melden met plannen voor windmolens en zonneparken. Zo hebben twee groepen agrariërs van totaal ca. 80 agrariërs in de Rosmalense (en Geffense en Lithse) polder zich gemeld met het verzoek windmolens in het gebied te mogen plaatsen.

Om een goed onderbouwd besluit te kunnen nemen over het initiatief van de agrariërs en om de regie op ontwikkelingen in de polder te voeren is het college in 2017 met de gemeente Oss en de provincie Noord-Brabant een samenwerking aangegaan voor de verkenning van de mogelijkheden voor de productie van duurzame energie in de Rosmalense, Geffense en Lithse polder.

Dit raadsvoorstel betreft twee samenhangende onderwerpen:

1. De wijze van opstelling van de **visie energielandschap** voor het gehele buitengebied van 's-Hertogenbosch;
2. De start van de tweede fase van de **verkenning** van:
  - de **mogelijkheden voor de plaatsing van windmolens en zonneparken in de Rosmalense, Lithse en Geffense polder** en
  - de **kansen voor een breder gebiedsproces** waarin een verhoging van kwaliteiten op agrarisch, natuur en landschap en recreatief vlak worden verkend om daarmee maatschappelijke meerwaarde te creëren.

De gemeente Oss legt gelijktijdig met dit voor u liggende raadsvoorstel een vergelijkbaar raadsvoorstel voor aan haar gemeenteraad. Voor Oss is dat raadsvoorstel een vervolg op een eerder raadsbesluit van 6 juli 2017 om op basis van een projectplan de mogelijkheden voor met name windenergie in de Rosmalense, Geffense en Lithse polder te verkennen.

De gemeenteraad van Oss wordt gevraagd in te stemmen met vergelijkbare beslispunten ten aanzien van de tweede fase verkenning Rosmalense, Geffense en Lithse polder.

---

¹ Een 'energielandschap' is te omschrijven als een landschap waarin de productie van duurzame energie permanent en zichtbaar aanwezig is.

Plaats van dit raadsvoorstel in het Energietransitieprogramma

Het energietransitieprogramma omvat een groot aantal acties en inspanningen, gericht op energiebesparing en op het opwekken van duurzame energie. Beide zijn heel belangrijk om de doelstelling klimaatneutraal 2050 te halen.

Dit Raadsvoorstel betreft grootschalige duurzame energieopwekking. Dit moet nadrukkelijk gezien worden als onderdeel van een scala aan acties en inspanningen vanuit de gemeente, in samenwerking met bedrijven, instellingen en andere overheden.

Een aantal belangrijk acties binnen het energietransitieprogramma zijn:

- Afspraken met de woningcorporaties maken over het verduurzamen van de corporatiewoningen.
- Particuliere woningeigenaren ondersteunen en stimuleren om hun woning te verduurzamen, met de subsidie voor Nul-op-de meter woningen, gesubsidieerde keukentafel-adviesgesprekken over energiebesparing en duurzame energie, buurtbijeekomsten, digitaal adviesloket, subsidie voor onderzoek en advies, laagrentende energiebespaarlening, een aanbod in samenwerking met banken en makelaars voor mensen die net zijn verhuist ect.
- Transitie naar aardgasloos; hiervoor werken we momenteel een wijk-aanpak uit.
- Ontwikkelen van het Nul-op-de-meter woning concept in samenwerking met gemeenten, woningcorporaties en bedrijven in Zuid-Nederland
- Samenwerking met bedrijven in de Bossche Energiecoalitie, inzet van de projectontwikkelaar van de Bossche energiecoalitie voor o.a. zonnepanelen bij bedrijven.
- Handhaven van verplichte energiebespaar-maatregelen bij ca. 700 bedrijven.
- Subsidie voor bedrijven voor onderzoek naar energiemaatregelen.
- Aanpak van alle ruim 100 gemeentelijke gebouwen, o.a. zonnepanelen, isolatie ect.
- Ontwikkelen van laadinfrastructuur voor elektrische auto's.
- Ontwikkelen van een regionale energiestrategie voor Noord-Oost Brabant.

Daarnaast biedt het Rijk ondersteuning, o.a. met subsidie voor particuliere woningeigenaren, belastingvoordeel voor zonnepanelen en met subsidie op grootschalige duurzame energie. Hierbij sluiten onze acties en inspanningen aan.

5) Inhoud

De inhoud gaat in op de volgende onderwerpen:

- Het belang van een vroegtijdige en brede betrokkenheid van burgers en andere stakeholders bij het planvormingsproces (paragraaf 4.1)
- De noodzaak van de productie van duurzame energie op grondgebied van de gemeente 's-Hertogenbosch (paragraaf 4.2)
- De argumenten waarom windturbines en zonneparken belangrijk zijn bij de productie van duurzame energie (paragraaf 4.3)
- De relatie tussen de opstelling van de visie energielandschap en de bestaande initiatieven (paragraaf 4.4)
- De rol die de visie ook speelt als kader voor gemeentelijk handelen gericht op het creëren van spin-off en meerwaarde rond initiatieven voor duurzame energie (paragraaf 4.5)
- De opzet van de tweede fase verkenning windmolens in de Rosmalense, Geffense en Lithse polder (paragraaf 4.6)

5.1 Plan- en besluitvormingsproces en publieksparticipatie

De energietransitie leidt tot verandering

Om klimaatverandering tegen te gaan moet de uitstoot van CO₂ sterk worden gereduceerd. Dit vergt het overstappen van het gebruik van fossiele brandstoffen naar energie die duurzaam is geproduceerd, zonder de uitstoot van CO₂, dit vergt een energietransitie.

Deze energietransitie vraagt heel veel van Nederland. Overheden, bedrijven, organisaties en particulieren krijgen onherroepelijk te maken met deze transitie. Energiebesparing door onder meer isolatie van woningen, het overstappen op elektriciteit in plaats van gebruik maken van gas, het opwekken van veel meer duurzame elektriciteit die via windturbines, zonnepanelen en op andere wijzen duurzaam wordt geproduceerd, het zijn allemaal maatregelen die verregaande consequenties gaan hebben. De transitie heeft grote financiële consequenties en de aanblik van Nederland verandert, mede door de noodzakelijke komst van meer windturbines op land en ook zonneparken.

Verandering gaat zelden zonder weerstand. Weerstand kan wel worden verminderd door mensen bewust te maken van de redenen van die verandering. Weerstand kan ook worden gereduceerd door mensen te betrekken bij de precieze aard van die verandering en hen invloed te geven op voor hen relevante besluitvorming. Het creëren van betrokkenheid dus en ook het samen creëren. Daarom wordt voorgesteld om de visie energielandschap en de tweede fase verkenning Rosmalense, Geffense en Lithse polder via een *open en interactief planningsproces* op te stellen. Een dergelijk proces, waarin zoveel mogelijk bottom-up, samen met omwonenden en belanghebbenden, wordt gewerkt aan planvorming en draagvlak daarvoor, is essentieel om afdoende maatschappelijk draagvlak voor de komende veranderingen in de leefomgeving te verkrijgen.

Vroegtijdig, open en interactief, samen

Wat houden 'open', 'interactief', 'vroegtijdig' en 'bottom up' in? In essentie betekent dit dat omwonenden en andere belanghebbenden vanaf het allereerste moment van de planvorming worden betrokken. Zij worden deelgenoot gemaakt van de problematiek waarvoor de gemeente en haar inwoners staan voordat de planvorming begint. Ook wordt hen gevraagd hoe de gemeente het planvormingsproces zou moeten inrichten en hoe burgers daarin zijn te betrekken: Wanneer voelt men zich gehoord? Daarnaast wordt aangegeven welke invloed zij op welke momenten in het proces

op de besluitvorming door de gemeente hebben. De overheid, de gemeente, denkt niet voor haar inwoners, de gemeente denkt met haar inwoners mee.

Hoe wordt het participatieproces vorm gegeven?

Om in 's-Hertogenbosch een voor burgers en andere stakeholders transparant proces te doorlopen wordt één participatief proces ingericht. Tot eind 2018 is dit proces gericht op de totstandkoming van de visie energielandschap en de voorbereiding van de tweede fase verkenning Rosmalense, Geffense en Lithse polder. Daarna wordt dit proces voortgezet ter begeleiding van de verdere stappen in de verkenning rond het poldergebied, indien tot die verkenning wordt besloten.

Voor de opstelling van de visie energielandschap worden initiatieven voor de productie van duurzame energie aangegrepen om in gesprek te komen met burgers en andere stakeholders. Deze initiatieven zijn via berichtgeving in de media bekend. Ze zijn een aangrijpingspunt om lokaal belanghebbenden te betrekken, omdat de initiatieven een impact hebben op hun leefomgeving.

Door lokaal rond concrete initiatieven de dialoog aan te gaan komt het gesprek op gang met stakeholders die zich betrokken voelen. Discussies worden daarmee heel concreet; ideeën, emoties, suggesties en bezwaren zijn direct vertaalbaar naar hoe een gebied zou kunnen worden ingezet voor duurzame energie. Deze communicatie met burgers en andere stakeholders wordt gestart op het niveau van wijk- en dorpsraden. Kleinschalige informatie- cq discussiebijeenkomsten worden georganiseerd onder gemeentelijke regie.

Vanuit de discussies in lokaal verband, en gebruik makend van de opgedane inzichten en leerervaringen, wordt de publieksparticipatie rond de visie energielandschap verbreed naar alle inwoners en stakeholders in 's-Hertogenbosch.

Binnen het werkproces voor de opstelling van de visie energielandschap en de verkenning Rosmalense, Geffense en Lithse polder worden diverse bijeenkomsten georganiseerd zoals:

- Kleinschalige bijeenkomsten waarin het werkproces aan belanghebbenden wordt uitgelegd en meningen worden gepolst;
- Een spelsimulatie waarin de opgave van de gemeente, en de ruimtelijke vraagstukken waarvoor men staat, worden gevisualiseerd en waarin deelnemers zelf zoeken naar oplossingen;
- Werkateliers waarin burgers en stakeholders hun concrete ideeën over inhoud en ruimtelijke uitwerking van de visie kunnen delen;
- Reactiebijeenkomsten rond een concept-visie.

De opbouw van het werkproces is tenslotte flexibel. Naar bevind van zaken, en inspeliend op de behoeften aan informatie en meedenken, wordt het proces concreetiseerd.

5.2 De opgave voor de productie van duurzame energie

Energiebesparing en productie van duurzame energie

Het energietransitieprogramma 2016 – 2020 geeft aan dat de gemeente 's-Hertogenbosch in 2050 18PJ aan energie zal verbruiken indien de huidige trend in het energieverbruik onverminderd wordt voortgezet. De doelstelling 'Klimaatneutraal' voor dat jaar houdt in dat alleen nog maar duurzame energie wordt gebruikt in 's-Hertogenbosch. Dit is te bereiken door de energievraag te verminderen door besparing op het gebruik en het resterende deel duurzaam op te wekken. Denk bij energiebesparing aan zuiniger apparaten, beter geïsoleerde woningen et cetera. In de praktijk komt het er op neer dat én energiebesparing noodzakelijk is én de productie van duurzame energie.

In het energietransitieprogramma zijn maximaal haalbare maatregelscenario's opgesteld. Deze geven aan hoeveel energie er in het ideale geval kan worden bespaard, en hoeveel duurzame energie er op grond van momenteel bestaande technieken kan worden opgewekt. Het bijgevoegde diagram illustreert het resultaat van de scenario-berekeningen.

Het diagram toont dat er een grote leemte is tussen de voorspelde energievraag en de bijdragen die de productie van duurzame energie binnen de gemeente en de besparingen op energieverbruik binnen de gemeente leveren. Voor 6,5 PJ aan energie is nu geen oplossing voorhanden in 2050.

Importeren van duurzame energie en lokale productie daarvan

Het importeren van duurzame energie van buiten de gemeente is (maar) een gedeeltelijke oplossing. In het diagram is rekening gehouden met een import ter waarde van 0,5PJ. Dat is niet genoeg. Uit het Klimaatakkoord dat landelijk in ontwikkeling is en eind 2018 wordt gesloten zal blijken hoeveel duurzame energie er in de regio moet worden opgewekt, en hoeveel er geïmporteerd kan worden.

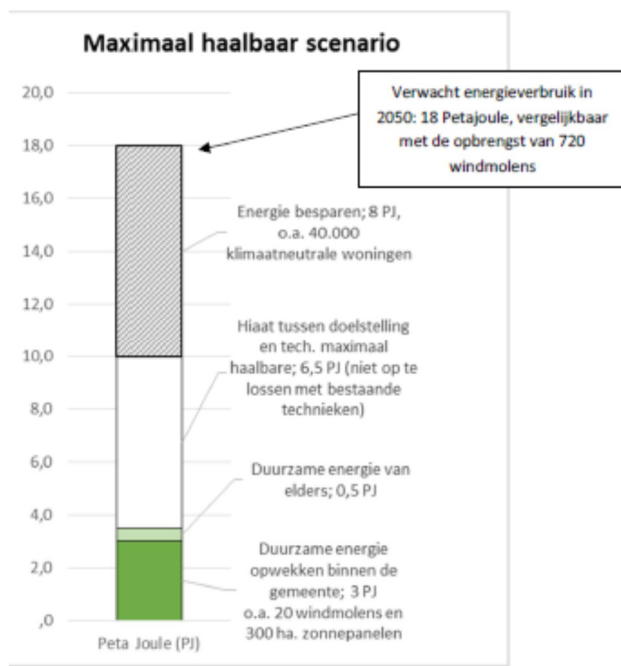
Het rijksbeleid is erop gericht dat gemeenten en regio's ook zelf, in hogere mate dan nu het geval is, duurzame energie produceren. Een zekere mate van lokale zelfvoorziening wordt geëist. Regionale – Energie- en Klimaat Strategieën worden momenteel ontwikkeld. Lokale-regionale verdelingsvraagstukken rond de productie van duurzame energie, lees de plaatsing van windturbines en zonneparken, zijn de komende tijd aan de orde.

De druk om extra duurzame energie op te wekken, daarvoor op gemeentelijk grondgebied ruimte te vinden en beleid daartoe aan te passen, wordt daarmee groot.

In het energietransitieprogramma 2016-2020 is berekend dat er 3 PJ aan duurzame energie opgewekt kan worden binnen de grenzen van 's-Hertogenbosch. Daarbij is er van uitgegaan dat 2,2 PJ van die 3 PJ in het buitengebied duurzaam wordt opgewekt.

Landelijke Klimaatakkoord

In 2018 wordt er op initiatief van het Rijk een Klimaatakkoord gesloten tussen alle overheden, maatschappelijke organisaties en het bedrijfsleven. Het ziet er naar uit dat er per regio een 'opgave' komt voor energiebesparing en duurzame energie. Deze opgave wordt in overleg met de regio vastgesteld, maar is zeker niet vrijblijvend. De verwachting is dat de berekening uit het Energietransitieprogramma van 's-Hertogenbosch gezien moet worden als een minimum (de 2,2 PJ), en dat de feitelijke opgave voor ons buitengebied hoger of veel hoger komt te liggen.

5.3 Productiewijzen duurzame energie

Windturbines en zonne-energie; belangrijke productiemethoden

Duurzame energie wordt op diverse wijzen geproduceerd. Op de realisatietermijnen die nu aan de orde zijn, zijn windturbines en zonneparken productiemethoden die substantiële bijdragen leveren. Om in de duurzame energie voor 's-Hertogenbosch te voorzien zijn aanzienlijke aantallen turbines en/of oppervlakten aan zonnepanelen nodig. Om een substantiële productie van windenergie te kunnen realiseren is de inzet van het buitengebied onontkomelijk.

In de raadsinformatiebrief nr. 7039547 (sept. 2018) is uiteengezet waarom andere vormen van duurzame energieproductie maar een zeer beperkte bijdragen kunnen leveren om de gestelde klimaatdoelen te behalen qua omvang van de CO₂ reductie en de termijn waarop dit is te realiseren. Dit neemt niet weg dat activiteiten kunnen worden ondernomen, zoals planten van bomen, die een positief effect hebben op de klimaatontwikkeling die op de (zeer) lange termijn merkbaar zijn.

Zonnepanelen op daken en in zonneparken

De plaatsing van zonnepanelen is een belangrijke maatregel. Zonnepanelen alleen op daken levert veruit onvoldoende op om in de energiebehoefte te voorzien. Indien al het dakoppervlak binnen de gemeentegrenzen wordt voorzien van zonnepanelen, wordt maar voor 0,8 PJ duurzame energie opgewekt. Daarbij is te bedenken dat lang niet al het dakoppervlak daadwerkelijk geschikt is voor de plaatsing van zonnepanelen. Deze constatering leidt ertoe ook naar het buitengebied van de gemeente benut zal moeten worden voor de plaatsing van zonnepanelen om de doelstelling klimaat neutraal te realiseren.

Buitengebied in beeld voor de productie van duurzame energie

In het buitengebied is de ruimte te vinden waar turbines en zonneparken in beginsel kunnen worden geplaatst. Ruimtelijke aandachtspunten daarbij zijn het efficiënt gebruik van ruimte en het tegengaan

van een verregaande versnippering van het buitengebied. De mogelijke aantasting van natuur en landschap is ook een punt van zorg. Hieraan is uiteraard direct toe te voegen het aandachtspunt van acceptatie van windturbines en zonneparken door stakeholders en hun zorgen over onder meer hinder.

Het buitengebied van de gemeente 's-Hertogenbosch kenmerkt zich door relatief kleinere gebieden ten westen en zuiden van de stad, een wat groter gebied rond Vinkel en het grootste gebied ten oosten van Rosmalen, de Rosmalense polder. Voor de plaatsing van windmolens doemt al snel in ieder geval één mogelijke keuze op: de verspreiding van windmolens over heel het grondgebied van de gemeente (in kleine groepen), of een meer grootschalige plaatsing in de Rosmalense polder.

Onder meer dit keuzevraagstuk wordt behandeld bij de opstelling van de visie energielandschap 's-Hertogenbosch. Wel is duidelijk dat het efficiënter zal zijn om windturbines in grotere aantallen te concentreren. Onder meer de kosten van de energie-infrastructuur zullen per turbine lager zijn. De kostprijs van de geproduceerde elektriciteit kan daarmee ook lager uitvallen. Ruimtelijk gezien kan het de voorkeur hebben om versnippering tegen te gaan. Om deze redenen is de Rosmalense polder in het bijzonder een gebied waarvan de mogelijkheden voor de plaatsing van windturbines en/of zonneparken nader zijn te onderzoeken.

5.4 Lopende private initiatieven in relatie tot de opstelling van de visie energielandschap

Initiatieven voor windenergie en zonne-energie in de Rosmalense (en Lithse en Geffense) polder

In de Rosmalense polder hebben zich zowel initiatiefnemers gemeld die een windpark willen realiseren als initiatiefnemers die een zonnepark willen aanleggen. Deze initiatieven sluiten aan bij de doelstellingen en actiepunten die in het energietransitieprogramma zijn opgenomen. Deze initiatieven, waarbij enkele tientallen agrariërs zijn betrokken, beslaan grote delen van het poldergebied tussen 's-Hertogenbosch en Oss en overschrijden daarmee de gemeentegrens. Op dit moment sluit het bestaande bestemmingsplan realisatie van de initiatieven uit.

Om een zorgvuldige afweging over de Rosmalense polder in gang te zetten is 's-Hertogenbosch in 2017 een samenwerking aangegaan met de gemeente Oss en de provincie Noord-Brabant om een verkenning in dit gebied uit te voeren met als hoofdthema energie. De eerste stap van de verkenning is in maart 2018 afgerond. In deze stap is met veel stakeholders gesproken om hun belangen in het gebied te vernemen. Verdere verkennende stappen in een formeel plan- en besluitvormingsproces zijn nodig voordat de gemeente een besluit over deze initiatieven kan nemen. De rapportages van deze gesprekken zijn als bijlage 2 bij dit raadsvoorstel gevoegd.

Naast initiatieven in de Rosmalense polder zijn bij de gemeente ook aanvragen binnengekomen om relatief kleine zonneparken elders te mogen realiseren. Naar verwachting zullen meer aanvragen volgen.

Samenhang tussen de opstelling van de visie energielandschap en lopende private initiatieven

De visie energielandschap wordt opgesteld voor het gehele buitengebied van de gemeente. De visie schetst de ruimtelijke mogelijkheden die de gemeente ziet voor de productie van duurzame energie. De visie geeft daarnaast aan welke rol de gemeente wil vervullen bij de ontwikkeling van duurzame energieprojecten.

De visie energielandschap is daarmee het overkoepelende beleidsstuk dat het referentiekader biedt voor gemeentelijk handelen en besluiten rond nieuwe initiatieven voor de productie van duurzame energie in het buitengebied. De opstelling van de visie wordt gestart in een periode dat private

initiatiefnemers de gemeente om keuzes en besluiten vragen. Hiermee ontbreekt de sturende werking vanuit de visie op gemeentelijke besluitvorming vooralsnog.

Om tot een beargumenteerde en consistente gemeentelijke sturing van lopende initiatieven te komen wordt voorgesteld om de diverse processen aan elkaar te koppelen. De volgende processen worden gestart of lopen al enige tijd:

1. De opstelling van de visie energielandschap voor het hele buitengebied van de gemeente 's-Hertogenbosch door de gemeente zelf met daarbinnen het afwegingsproces rond enkele initiatieven voor zonneparken. De visievorming start medio 2018 en wordt begin 2019 afgerond.
2. De start van de tweede fase verkenning duurzame energie Rosmalense, Geffense en Lithse polder. Deze verkenning wordt uitgevoerd door de gemeenten Oss, 's-Hertogenbosch en de provincie Noord-Brabant gezamenlijk. De verkenning beslaat delen van het grondgebied van Oss en van 's-Hertogenbosch. De verkenning start na een raadsbesluit daartoe dat verwacht wordt in september 2018 en duurt twee tot drie jaar.

Visie-ontwikkeling en zonneparken

De koppeling van processen houdt in dat de afweging over de lopende initiatieven voor zonneparken deel uitmaakt van de afwegingen rond de inhoud van de visie energielandschap. In dit afwegingsproces wordt met een integrale blik gekeken naar de ruimtelijke belangen die spelen op de locaties waarvoor initiatieven bestaan. De argumenten en criteria die bij de afweging van de concrete initiatieven naar voren worden gebracht, worden ook gebruikt om het afwegingskader voor het gehele buitengebied op te zetten.

Visie-ontwikkeling in relatie tot duurzame energie in de Rosmalense, Geffense en Lithse polder

Het initiatief van agrariërs om windmolens te realiseren in de Rosmalense, Geffense en Lithse polder kan een belangrijke bijdrage leveren aan de opgave die 's-Hertogenbosch heeft op het vlak van de productie van duurzame energie. Het is niet te verwachten dat een vergelijkbaar productievolume elders op grondgebied van 's-Hertogenbosch is te realiseren. Bij de opstelling van de visie energielandschap zal de ruimtelijke mogelijkheid om de polder in te zetten voor de plaatsing van windturbines worden bezien. Dit tegen de achtergrond van andere ruimtelijke alternatieven op het grondgebied van 's-Hertogenbosch.

5.5 Visie energielandschap; ook een kader voor gemeentelijk stimulerend handelen

De visie energielandschap biedt een kader voor ruimtelijk relevante besluitvorming door de gemeente. Maar de visie is meer. Met de visie ambieert de gemeente ook om richting te geven aan haar eigen rol waar het gaat om bevordering van de productie van duurzame energie in het buitengebied. Hierbij valt te denken aan vormen van pro-actief en stimulerend optreden die verder gaan dan het handelen als (ruimtelijk) bevoegd gezag. Hiermee volgt de gemeente een vernieuwende weg; het stellen van kaders die initiatiefnemers stimuleren om duurzame maatregelen te koppelen aan de productie van duurzame energie en zichzelf meer nadrukkelijk opstellen als speler op het vlak van de energietransitie en als partner voor partijen die creatieve en innovatieve maatregelen omarmen.

Zo kan de gemeente bijvoorbeeld nagaan of meerwaarde te realiseren is door een initiatief voor een zonnepark te koppelen aan de realisatie van zonnepanelen op daken. Er wordt dus actief gezocht naar mogelijkheden voor een hogere productie van duurzame energie.

Een ander voorbeeld is dat de gemeente zelf duurzame energie gaat produceren, of de productie van duurzame energie stimuleert. Zo heeft de gemeente het initiatief genomen voor de plaatsing van windturbines bij het industrieterrein De Brand. Daarnaast kan de gemeente werk maken van de inzet van eigen gronden voor de productie van duurzame energie.

Andere vormen van voor gemeentelijk handelen zijn denkbaar. In de visie komen deze aan bod.

In het voorgaande wordt gemeentelijk handelen geschetst dat is gericht op meer duurzame energie. Een verdergaande ambitie kan zijn om initiatieven voor duurzame energie zo mogelijk te verbinden aan andere duurzame ontwikkelingen, en het daartoe aangaan van coalities met partijen die inspirerende ideeën naar voren brengen, om zo meerwaarde te creëren. In de komende visievorming worden deze mogelijkheden nader onderzocht.

5.6 De verkenning Rosmalense, Geffense en Lithse polder nader belicht

Aanleiding en stand van zaken

Eind 2017 – voorjaar 2018 is een verkenning duurzame energie Rosmalense, Geffense en Lithse polder uitgevoerd. De aanleiding om de verkenning te starten was een brief van een initiatiefgroep van agrariërs uit Oss en 's-Hertogenbosch met het plan windmolens in de polder te realiseren.

Voor de verkenning is tussen de gemeenten Oss en 's-Hertogenbosch en de provincie Noord-Brabant een samenwerkingsovereenkomst gesloten. In die overeenkomst is opgenomen dat de gemeenten en provincie gezamenlijk een bestuurlijk overleg instellen om de verkenning te begeleiden. De overeenkomst met de gemeente Oss en de provincie Noord-Brabant is verlengd in het voorjaar van 2018 tot de zomer van 2018.

De Rosmalense, Geffense en Lithse polder wordt in het dagelijkse spraakgebruik op verschillende wijzen aangeduid. 'Nulandse polder' is een veel gebruikte naam. Soms wordt gesproken van 'voorste polder' en 'achterste polder'. Het kaartbeeld toont het gebied waar het in dit raadsvoorstel over gaat.

Met het oog op de opstelling van de visie energielandschap 's-Hertogenbosch is met stakeholders in heel de gemeente gesproken. Dit om hun belangen in het buitengebied helder te krijgen. De rapportage van deze gesprekken is als bijlage 1 bij dit raadsvoorstel gevoegd. In de eerste fase van de verkenning, dus voor de Rosmalense, Geffense en Lithse polder in het bijzonder, is nog een afzonderlijke interviewronde gehouden. Die interviewronde stond in het teken

van mogelijke ontwikkelingen rond de productie van duurzame energie in het poldergebied. Een rapportage van deze gesprekken is als bijlage 2 bij dit raadsvoorstel gevoegd. De beide gespreksrondes zijn begin 2018 vrijwel gelijktijdig afgerond.

Tweede fase verkenning duurzame energie Rosmalense, Geffense en Lithse polder

De rapportage van de interviewronde rond de polder is op 19 februari in het bestuurlijk overleg besproken. Mede op basis hiervan is in het overleg besloten de gemeenteraden van 's-Hertogenbosch en Oss een raadsvoorstel voor te leggen waarin wordt voorgesteld om:

- Het poldergebied in te zetten voor de grootschalige productie van duurzame energie:
- Met de drie overheden de mogelijkheid te onderzoeken om één gezamenlijke visie voor het gebied te ontwikkelen, waarin duurzame gebiedsontwikkeling met als thema's duurzame energie naast natuur, landbouw, recreatie e.d. centraal staat:
- Als uitgangspunten voor verdere planvorming te hanteren:
  - o de optimale benutting van kansen voor duurzame energie,
  - o binnen het kader van een bredere, duurzame gebiedsgerichte benadering;
  - o het delen van lusten en lasten / het breed benutten van maatschappelijke rekenen:
- Een interactief planningsproces te starten waarin samenwerking en dialoog met alle stakeholders een centrale plaats inneemt:
- Als overheden regie te nemen in het proces. De overheden stellen de kaders, bepalen de randvoorwaarden en sturen daarmee in hoge mate het plan voor de productie van duurzame energie.

Dit voor u liggende raadsvoorstel is gebaseerd op de door de stuurgroep aangedragen onderwerpen. Met dit voorstel kiest 's-Hertogenbosch ervoor om samen met Oss en de provincie via een integrale benadering te streven naar een zo breed mogelijk pakket van duurzaamheidsmaatregelen waarin de productie van duurzame energie een centrale plaats inneemt. Door deze benadering, en door daar als overheden de regie in te nemen, wordt een vernieuwende koers gevolgd die toonzettend is in Nederland.

Planning tweede fase verkenning

De eerste stap voor een besluitvorming op termijn over de productie van duurzame energie in de Rosmalense polder is gezet. De eerstvolgende fase van de verkenning, af te ronden in februari 2019, is erop gericht dat het mogelijke ontwikkelingskader van het poldergebied scherper in beeld wordt gebracht. Daartoe worden drie denkbare ontwikkelingsperspectieven geformuleerd:

1. *Het perspectief integrale ontwikkeling van het poldergebied*
In dit scenario staat duurzame energie centraal en worden daarnaast andere thema's zoals water, landbouw en recreatie behandeld. Dit om een bredere duurzame ontwikkeling in het gebied tot stand te brengen en daarmee een ontwikkeling met een zo hoog mogelijke maatschappelijke meerwaarde in gang te zetten;
2. *Het perspectief duurzame energie*
Dit scenario beschrijft de ontwikkelingsgang van het poldergebied met uitsluitend duurzame energie als thema.
3. *Het perspectief autonome ontwikkeling*
Dit is het scenario waarin wordt afgezien van het formuleren van nieuw overheidsbeleid voor het poldergebied.

De ontwikkelingsperspectieven zijn telkens samengesteld uit:

- een inhoudelijke koers en de consequenties daarvan (maatschappelijke baten);
- een daarbij passende samenwerkingswijze;
- een passende projectstructuur, de volgende processtappen en een communicatie-aanpak;
- een kostenindicatie voor de uitvoering van het scenario.

Door drie perspectieven te presenteren wordt een afgewogen bestuurlijke keus mogelijk gemaakt voor een gewenste ontwikkelingsrichting van de Rosmalense, Geffense en Lithse polder.

De perspectieven worden voorjaar 2019 aan de raad voorgelegd met de vraag een ontwikkelingsperspectief te kiezen. De keuze van de raad bepaalt vervolgens de inrichting van een verder, meer formeel plan- en besluitvormingsproces.

6 Financiële paragraaf

Voor de eerstkomende verkenningsfase, fase twee (september 2018 - februari 2019) waarin de ontwikkelingsscenario's worden uitgewerkt, worden de directe projectkosten (exclusief uren vanuit staande organisatie) voor de gemeente gedekt uit de beschikbare middelen voorzien binnen het energietransitie programma in de lopende begroting.

In de concept begroting 2019 is het project Rosmalense polder onderdeel van het programma Duurzaamheid. Na behandeling en besluitvorming van de begroting 2019 door uw Raad in november 2018 zal vanuit het programma Duurzaamheid prioritering plaats vinden in programma Duurzaamheid naar de projecten.

7 Risico paragraaf

- Zowel het rijk als de provincie Noord-Brabant hebben eigen doelstellingen ten aanzien van de productie van duurzame energie als middel om de uitstoot van CO₂ te reduceren. Zowel provincie als rijk hebben de wettelijke bevoegdheid (een coördinatie-regeling) om in plaats van de gemeente besluiten te nemen over grotere projecten met betrekking tot duurzame energie. In dit geval verliest de gemeente de regie over ontwikkelingen op haar grondgebied. Indien de gemeente, zoals voorgesteld, het voortouw neemt en met de gemeente Oss een ontwikkelingsperspectief opstelt, vervalt het risico op verlies van de regie.
  - Met het voorgestelde gedegen participatieproces, waarin alle belanghebbenden hun stem kunnen laten horen vanaf het allereerste begin van het planvormingsproces, wordt zoveel mogelijk gewerkt aan het creëren van draagvlak voor uiteindelijke plannen. Desondanks kan niet worden gegarandeerd dat ongenoegen onder omwonenden en andere stakeholders blijft bestaan.
1. Doordat initiatiefnemers in collectieven samenwerken staat de gemeente met een beperkt aantal rechtspersonen in contact en kan de gemeente grootschalige initiatieven als eenheid behandelen. Mochten deze collectieven uit elkaar vallen, dan opent dit de weg voor individuele initiatiefnemers, agrariërs, om als individuele actie de gemeente te benaderen met de vraag een windturbine te

mogen plaats. De gemeente krijgt dan mogelijk een veelheid aan aanvragen af te handelen wat een grote belasting van het gemeentelijke apparaat gaat inhouden. Daarnaast vervalt de mogelijkheid om de productie van duurzame energie aan andere ontwikkelingen te koppelen die de gebiedskwaliteit kunnen verbeteren. Tenslotte zal het gebied minder efficiënt kunnen worden ingezet voor de productie van duurzame energie.

Burgemeester en wethouders van 's-Hertogenbosch,
De secretaris, De burgemeester,

mr. drs. I.A.M. Woestenberg drs. J.M.L.N. Mikkers

Bijlagen:

Verslag oriënterende gesprekken stakeholders buitengebied 20 juni 2018;
Verslag interviewresultaten.

Ter inzage:

De gemeenteraad van 's-Hertogenbosch in zijn openbare vergadering van 9 oktober 2018;

gezien het voorstel van burgemeester en wethouders d.d. 4 september 2018,
regnr. 8257032;

gelet op de Gemeentewet;

Besluit

1. Dat de Rosmalense polder een gebied is waar in beginsel ruimte is voor een grootschalige plaatsing van windmolens en zonnepanelen, en dat de polder daarmee een belangrijke plaats in kan nemen bij het realiseren van de doelstelling 'Klimaatneutraal in 2050'.
2. Tot het uitvoeren van de tweede fase van de verkenning (tweede helft 2018) om de ontwikkelingsmogelijkheden in het poldergebied nader te verkennen waarbij aandacht wordt geschonken aan:
  - De mogelijkheden om windturbines en zonneparken te plaatsen;
  - De mogelijkheden om gelijktijdig kwaliteitsverbeteringen binnen de agrarische sector, natuur en recreatie, landschap en ruimtelijke kwaliteit te bereiken die passen bij een duurzame toekomst.
3. In te stemmen met een open en participatieve werkwijze in de verkenning rond het poldergebied en de opstelling van de *visie energielandschap* voor heel het buitengebied van 's-Hertogenbosch, waarin bewoners en andere stakeholders vanaf het eerste moment nauw worden betrokken bij de uitwerking van de visie en verkenning.

's-Hertogenbosch,
De gemeenteraad voornoemd,
De griffier,

De voorzitter,

drs. W.G. Amesz

drs. J.M.L.N. Mikkers